

VÕRU VALLA ARENGUKAVA LISA 1: TOIMEKESKKONNA ANALÜÜS

SISUKORD

1. VALLA PAIKNEMINE JA ASUSTUS	3
2. RAHVASTIK.....	5
3. ELUKESKKOND.....	11
3.1. <i>Looduskeskkond ja avalik ruum.....</i>	<i>11</i>
3.2. <i>Veeteenus</i>	<i>12</i>
3.3. <i>Energia- ja jäätmemajandus.....</i>	<i>12</i>
3.4. <i>Teed, tänavavalgustus ja ühistransport.....</i>	<i>13</i>
3.5. <i>Riigi- ja erateenused.....</i>	<i>14</i>
4. AVALIKUD TEENUSED	16
4.1. <i>Haridus ja noorsootöö</i>	<i>16</i>
4.2. <i>Kultuur, sport, rahvatervis, vaba aeg</i>	<i>22</i>
4.3. <i>Sotsiaalhoolekanne ja tervishoid</i>	<i>24</i>
5. ETTEVÕTLUS JA TURISM	26
6. SEOTUD ORGANISATSIOONID NING VALLA FINANTSVÕIMEKUS	28

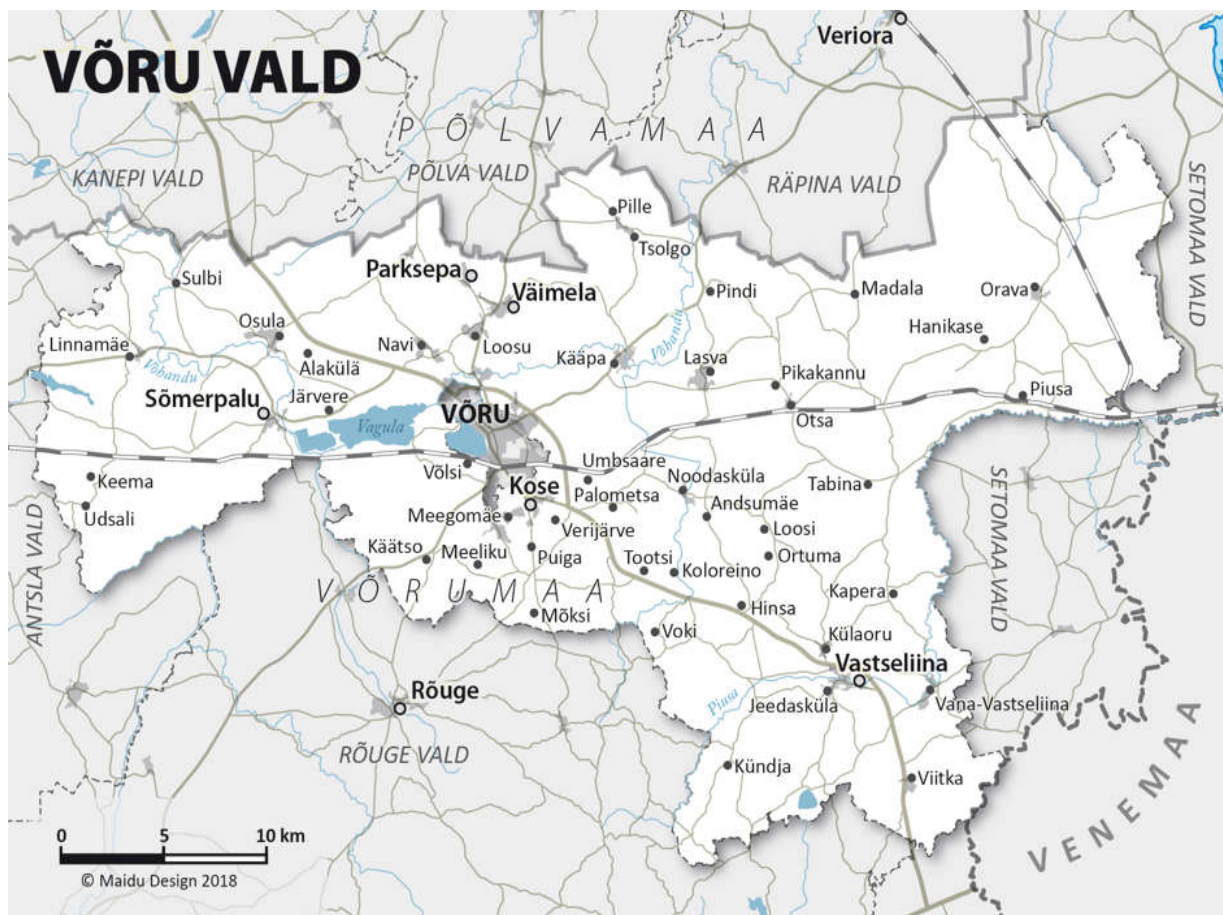
1. Valla paiknemine ja asustus

Ligi 11 000 elanikuga Võru vald asub Kagu-Eestis Võru maakonnas (joonis 1). Võru valla näol on tegu nn rõngasvallaga, mis ümbritseb maakonnakeskust Võru linna. Naaberomavalitsused on läänes Antsla vald, põhjas Kanepi, Põlva ja Räpina vald, idas Setomaa ning lõunas Rõuge vald ja riigipiiri taga Vene Föderatsioon. Võru linna kaugus Tallinnast on u 250 km ja Tartust u 70 km.

Võru vald moodustus 2017. aastal toimunud haldusreformi tulemusel viiest omavalitsusüksusest:

- Lasva vald – u 1700 elanikku,
- Orava vald – u 700 elanikku,
- Sõmerpalu vald – u 1800 elanikku,
- Vastseliina vald – u 2000 elanikku,
- Võru vald – u 4800 elanikku.

Haldusreformi tulemusena muutus ka maakonnapiir, kuna varasemalt kuulus Orava vald Põlva maakonna koosseisu.

Joonis 1. Võru valla paiknemine

Võru valla pindala on 952 km² ja asustustihedus 11,5 in/km². Võru maakonna viiest omavalitsusüksusest on Võru vald pindalalt suurim, elanike arv on veidi suurem vaid Võru linnas.

Võru vallas on 186 asustusüksust – viis alevikku (Vastseliina, Parksepa, Kose, Väimela ja Sõmerpalu) ja 181 küla. Valla administratiivkeskus paikneb Võru linnas.

2018. aasta kevadel kehtestatud Võru maakonnaplaneeringu 2030+ järgi asub Võru vallas viis kohaliku tasandi keskust ja neli nn lähikeskust. Kohaliku tasandi keskusteks on Võru vallas Sõmerpalu, Lasva, Vastseliina ja Orava keskus ning Parksepa-Väimela kaksikkeskus. Vastavad keskused on planeeringu kohaselt asulad, mis pakuvad kodukohta lähedal esmavajalikke teenuseid. Keskused võivad, kuid ei pruugi olla ka oluliseks kohaliku tasandi töökohtade pakkujaks.

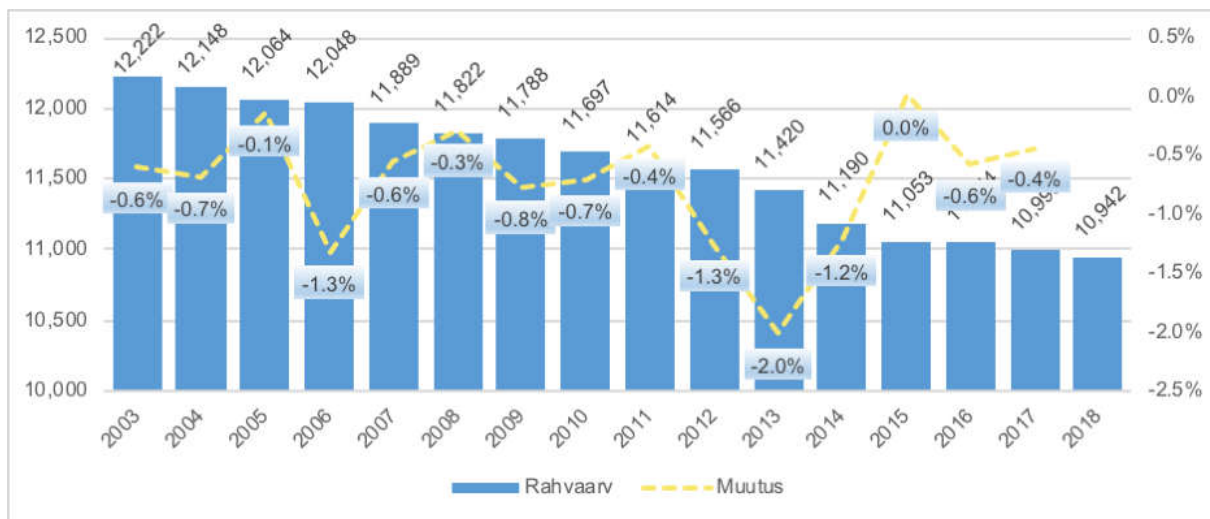
Kogu valla territooriumi peamiseks tõmbekeskuseks on Võru linn, kuhu valla elanikud liiguvad tööle ja erinevaid teenuseid tarbima. Kodu lähedalt (kohalikud- ja lähikeskused) on võimalik saada teenuseid nagu haridus, huvitegevus, sotsiaalteenused, perearst ja erasektori pakutavad teenused (kaubandus jms). Laiemas vaates on vallaelanikele oluliseks tõmbekeskuseks ka Lõuna-Eesti keskus Tartu.

Valla erinevate osade arengut mõjutab kaugus maakonnakeskusest. Kaugusest lähtuvalt võib valla jaotada neljaks:

- Võru linna lähipiirkond (kuni 5 km) - endise Võru valla territoorium, suuremad asulad Väimela, Parksepa, Kose, Meegomäe, Puiga. Piirkond on suhteliselt tihedalt asustatud ning väga tugevalt seotud maakonnakeskusega, elanikkonna jaoks on suur osa teenustest kättesaadavad linnas. Samas on nii põhjaosas (Parksepa-Väimela) kui ka lõunaosas (Puiga) valla poolt peamised teenused (alus- ja üldharidus) tagatud.
- Endiste Sõmerpalu ja Lasva valla piirkonnad – enamuse asulatest (neist suuremad Sõmerpalu, Osula, Lasva, Kääpa) on ca 10-15 km kaugusel Võru linnast. Piirkondades on nii suuremaid asulaid (ca 250-350 elanikku) kui ka hõredalt asustatud piirkondi. Nii alus- kui ka üldharidus on mõlemas piirkonnas tagatud kohapeal, samas on mõlema piirkonna elanike jaoks nii töökohtade kui ka teenuste osas igapäevaseks tõmbekeskuseks siiski Võru linn.
- Vastseliina piirkond – ca 20 km kaugusel Võru linnast, moodustab eraldi väiksema keskus-tagamaa piirkonna. Vastseliina alevikus (valla suurim asula) on nii lasteaed, gümnaasium kui ka valla ainus huvikool. Vastseliina tagamaa moodustavad osaliselt ka endine Misso vald (tänapäevase Rõuge valla osa) ning endine Meremäe vald (tänapäevase Setomaa valla osa). Spetsialiseeritud teenuste (nt eriarstiabi) osas on piirkonna tõmbekeskuseks siiski Võru linn.
- Orava piirkond – varasemalt Põlva maakonda kuulunud vald jääb Võru linnast valdavalt 30-35 km kaugusele. Vallakeskusest Oravalt on enam-vähem sama pikk maa nii Võru kui ka Põlvasse, valla lääneserv on seotud ka Räpina piirkonnaga. Tegemine on hõredalt asustatud Võru valla äärealaga, mille seotus maakonnakeskusega on väiksem.

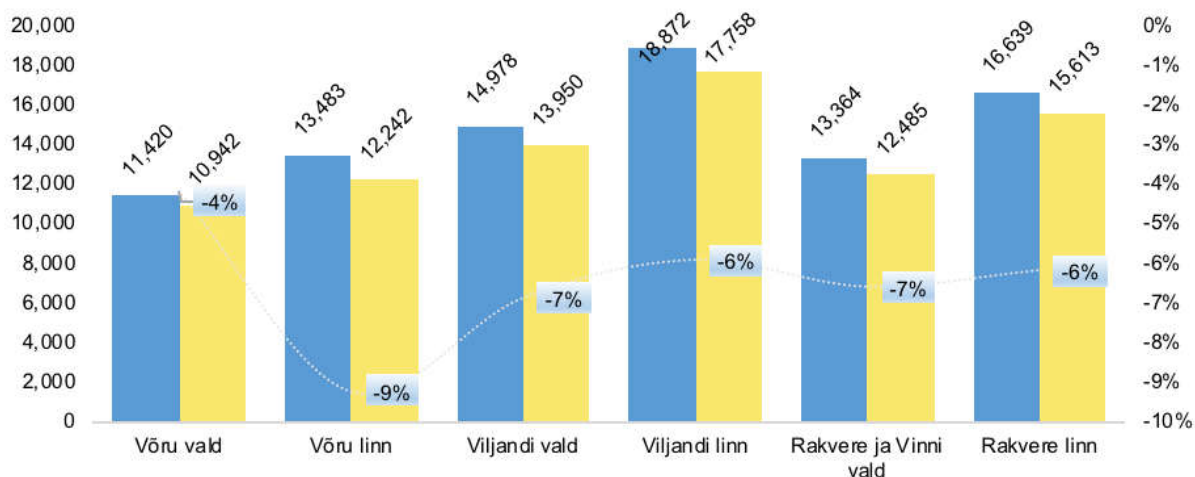
2. Rahvastik

Võru vallas elas rahvastikuregistri andmetel 2018. aasta alguse seisuga 10 942 inimest, maakonna elanike arv kokku oli ligi 37 000. Viimasel viieteistkümnel aastal on elanike arv Võru vallas valdavalt vähenenud, keskmiselt 0,7% võrra aastas (joonis 2).

Joonis 2. Rahvaarv Võru vallas 2003-2018 (rahvastikuregister)

Võru valla naaberomavalitsustes on rahvaarvu kahanemise tempo olnud kiirem. Tulenevalt nn rõngasvalla staatusest on sobiv Võru valla rahvastikuarenguid võrrelda eelkõige siiski sarnase suuruse ja keskuslinn-tagamaa suhtega referentsomavalitsustega kõrval (joonis 3).

Joonis 3. Rahvaarv ja rahvaarvu muutus referentsomavalitsustes 2013-2018 (Allikas: Rahvastikuregister)

Kuigi rahvaarvu kahanemine võrreldavates linnapiirkondades (Võru, Viljandi, Rakvere) on olnud samas suurusjärgus (u 6,5%), iseloomustab Võru valla piirkonda teistest enam

väljarändega samal ajal toimuv valglinnastumine - elanikud on kolinud Võru linnast selle ümbruse maapiirkonda. Seda näitab ka rahvaarvu muutus asustusüksustes, mis on välja toodud tabelites 1 ja 2. Viimasel viiel aastal on rahvaarv enim vähenenud suuremates asulates, samuti alla 10 elanikuga asustusüksustes. Samas on elanikke lisandunud eelkõige mitmetesse keskmise suurusega linnalähedastesse küladesse.

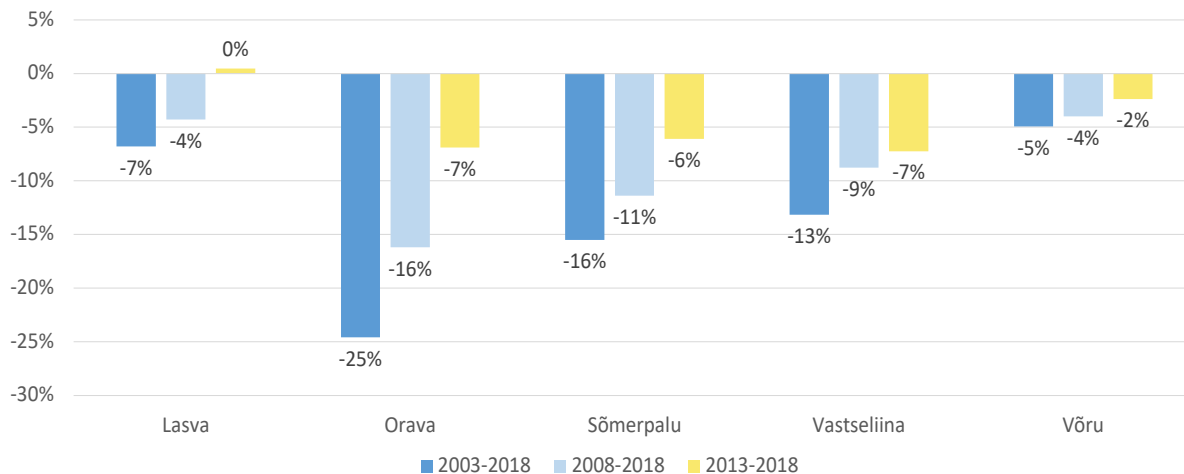
Tabel 1. Võru valla asustusüksuste jaotus elanike arvu lõikes (Rahvastikuregister)

Elanike arv (2018 seisuga)	Asustusüksuste arv	Osakaal rahvastikust	Rahvaarv 2018	Muutus 2013-2018	Elanike arvu muutus 2013-2018
Enam kui 500	4	22%	2 405	-185	-7%
200 kuni 499	10	25%	2 693	-137	-5%
100 kuni 199	9	12%	1 298	-61	-4%
50 kuni 99	26	16%	1 768	17	-1%
10 kuni 49	103	23%	2 506	-94	-4%
kuni 10	34	2%	178	-15	-8%
Omaavalitsuse täpsusega		1%	94	26	38%
Kokku	186		10 942	-449	-4%

Tabel 2. Rahvaarv ja rahvaarvu muutus Võru valla asustusüksustes (Rahvastikuregister)

Suurim kasv	Elanike arv 2018	Muutus 2013-2018	Suurim kahanemine	Elanike arv 2018	Muutus 2013-2018	Suurimad asustusüksused	Elanike arv 2018
Verijärve küla	200	46	Vastseliina alevik	642	-70	Vastseliina alevik	642
Meegomäe küla	320	36	Väimela alevik	563	-57	Parksepa alevik	632
Võlsi küla	123	29	Parksepa alevik	632	-54	Kose alevik	568
Sika küla	88	18	Puiga küla	271	-53	Väimela alevik	563
Paidra küla	56	17	Osula küla	309	-41	Sõmerpalu alevik	340
Kolepi küla	95	16	Kääpa küla	274	-39	Meegomäe küla	320
Juba küla	57	15	Sõmerpalu alevik	340	-33	Lasva küla	312
Lasva küla	312	14	Orava küla	232	-31	Osula küla	309
Voki küla	80	13	Navi küla	228	-29	Kääpa küla	274
Koloreino küla	28	13	Sulbi küla	81	-27	Puiga küla	271

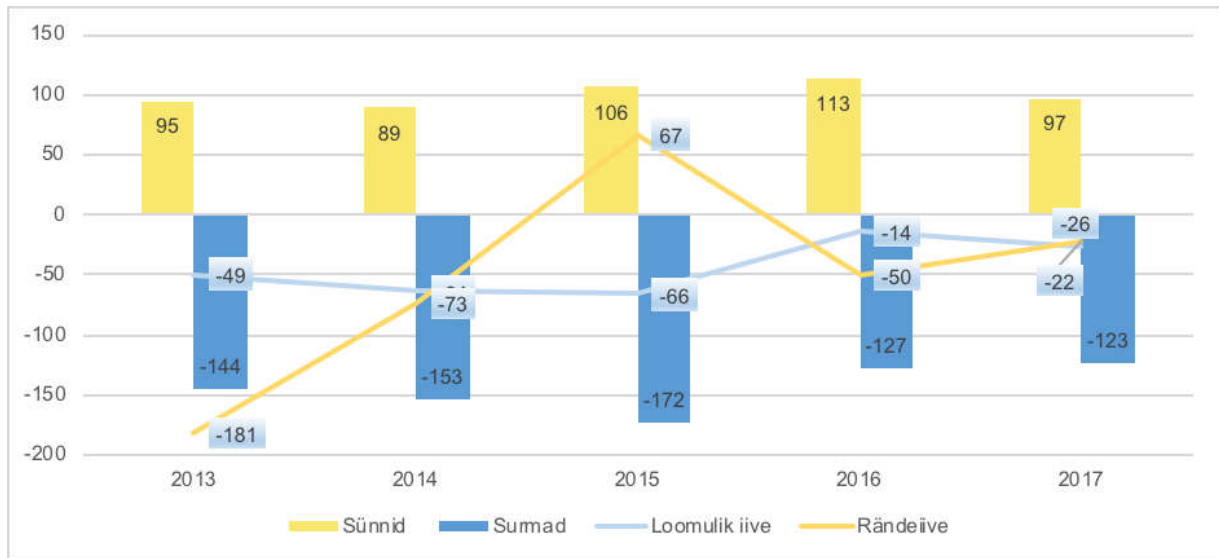
Rahvaarvu muutus Võru valla piirkondades on olnud erinev. Kui endises Võrus vallas ja Lasva vallas vähenes elanike arv viimase 10 aastaga vaid 4%, siis endises Vastseliina vallas vähenes see 9%, Sõmerpalu vallas 11% ja Orava vallas 16% (joonis 4).

Joonis 4. Rahvaarvu muutus valla erinevates piirkondades (Allikas: Rahvastikuregister)

15. aasta vaates on kõige enam kahanenud endine Orava vald (25%), samas on viimase viie aasta jooksul Orava, Sõmerpalu ja Vastseliina kahanemise tempo ühtlustunud.

Loomulik iive on Võru vallas olnud viimastel aastatel läbivalt negatiivne, samas on rändeiive olnud kõikumav ning nt 2015. aastal oli see ka positiivne (joonis 5).

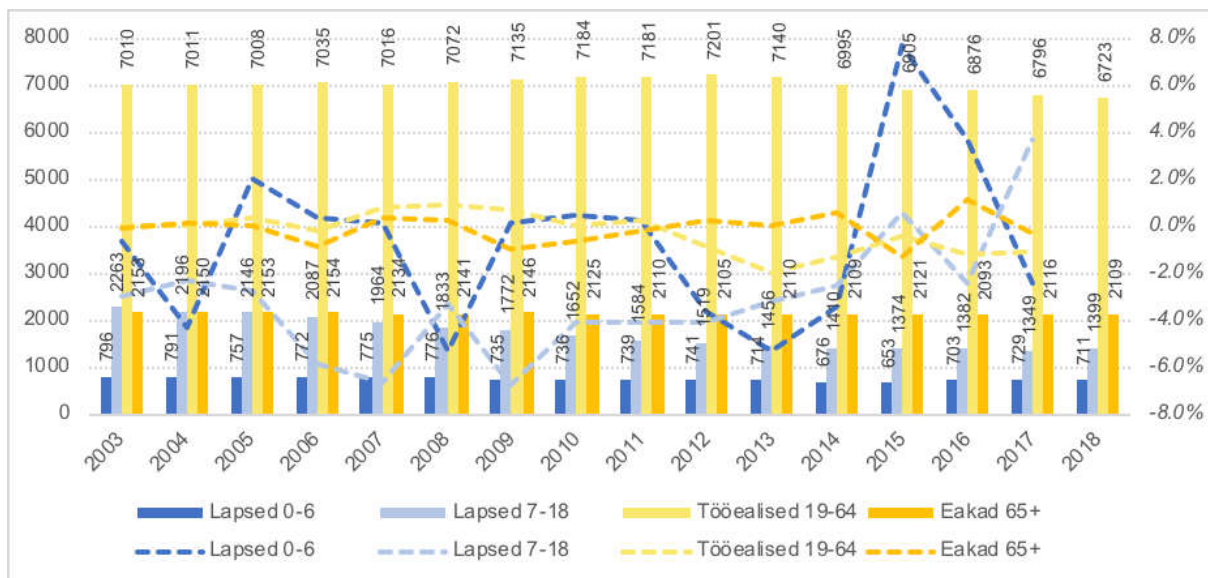

Joonis 5 Loomulik- ja rändeiive aastatel 2013-2017 (Rahvastikuregister)

Perioodil 2013-2017 on aastas keskmiselt sündinud 100 last ja surnud 144 inimest ehk loomuliku iibe tulemusena on rahvaarv vähenenud u 45 elaniku võrra aastas. Summaarne sündimuskordaja on allpool rahvastiku taastevõime taset. Sündide rohketal aastatel 2015. ja 2016. kerkis see siiski üle Eesti keskmise, olles enam kui 1,7 last fertiilses eas naise kohta. Haldusreformieelses Võru vallas sündis viimasel viiel aastal keskmiselt 41 last, Vastseliinas 20 last, Lasvas ja Sõmerpalus mõlemas 16-17 last ning Orava vallas 5 last.

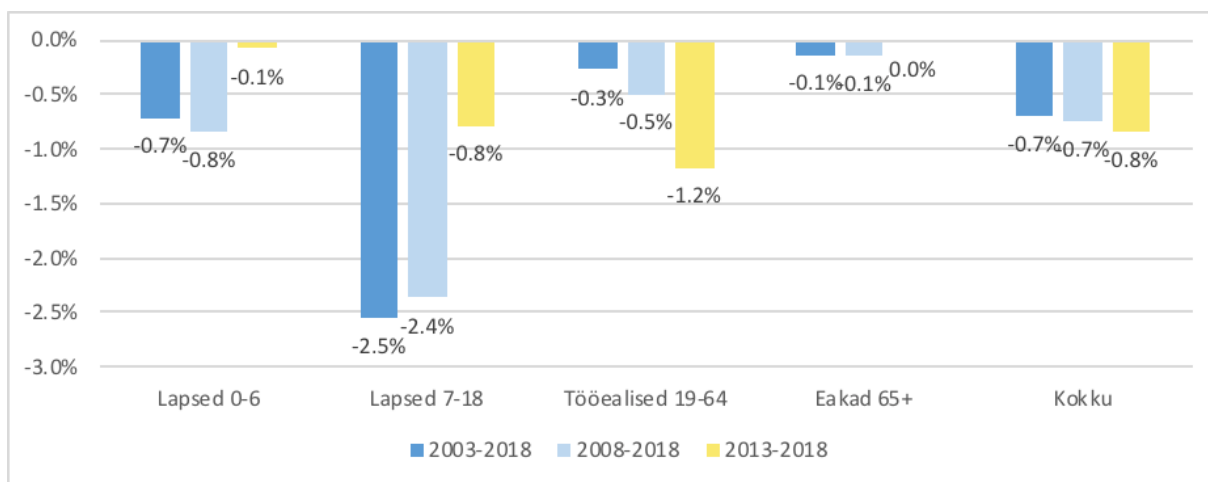
Kui rahvaarvu kahanemist vallas on lisaks negatiivsele loomulikule iibe pikemat aega võimendanud ka negatiivne rändeiive, siis aastate 2015-2017 kokkuvõttes on väljaränne peaaegu peatunud. Samas veidi pikema perioodi vaates (2013-2017) on aastas keskmiselt lahkunud u 50 elanikku.

Viimase viieteistkümne aasta muutused peamistes vanuserühmades on välja toodud joonisel 6. Nooremate vanuserühmade (0-6 ja 7-18 aastased) arvukuse langus on viimastel aastatel peatunud - lasteaia ja koolieas laste arv on viimasel kolmel-neljal aastal pööranud väikesele tõusule. Pikalt stabiilsena püsinud tööaliste arvukus on alates 2013. aastast hakanud kahanema, kokku u 400 võrra. Eakate (vanuses 65 ja enam) arv on püsinud viimase 10 aasta jooksul väga stabiilsena.

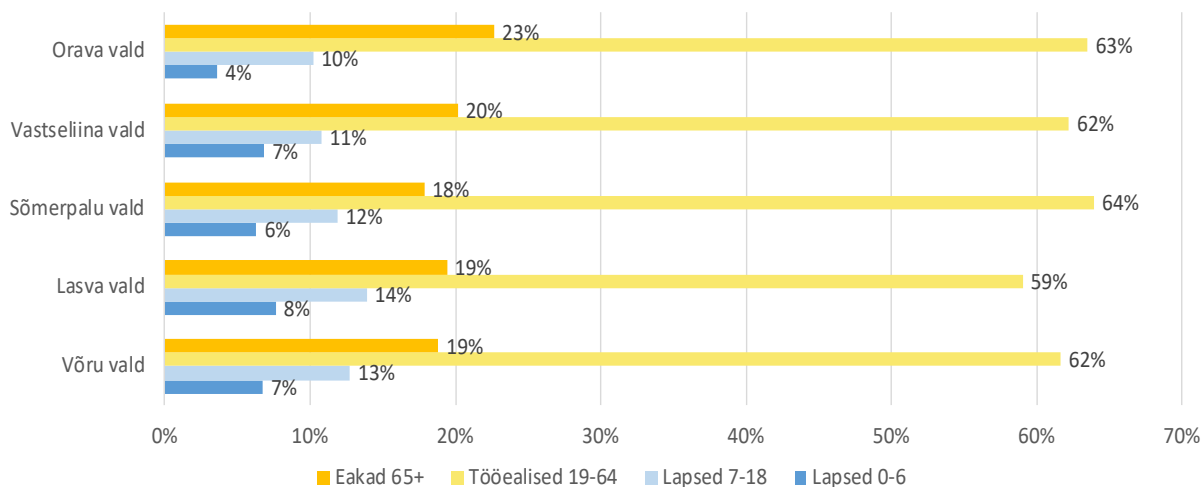
Joonis 6. Elanike arv ja aastane muutus vanuserühmades 2003-2018 (Rahvastikuregister)

Rahvaarvu aastakeskmine protsentuaalne muutus vanuserühmades erinevatel perioodidel ajavahemikus 2003-2018 näitab täpsemalt joonis 7.

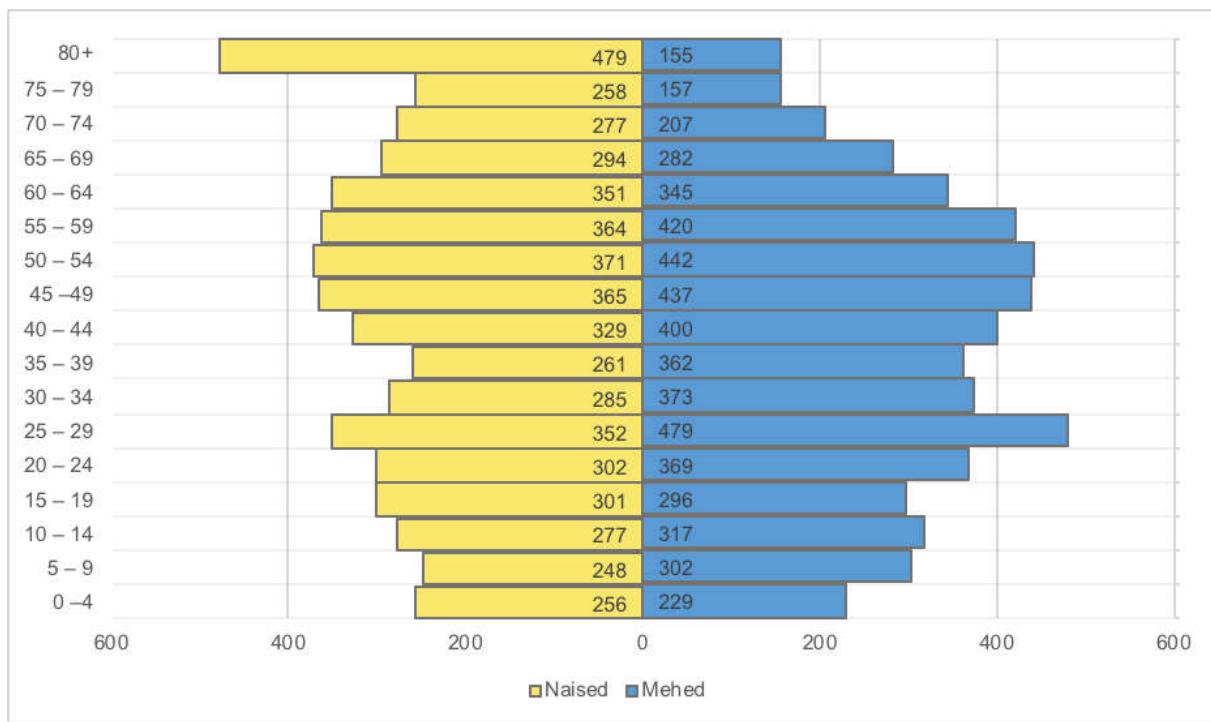
Joonis 7. Aastakeskmine muutus vanuserühmades perioodidel vahemikus 2003-2018 (Allikas: Rahvastikuregister)

Elanike vanuseline struktuur on samuti valla piirkonniti erinev. Vanusegrupi 0-18 osakaal oli 2017 aastal kõige suurem endises Lasva vallas (22%), samal ajal moodustas vastav vanusegrupp Orava vallas vaid 14% elanikest. Orava vallas oli aga samal ajal kõige kõrgem eakate (65+) osakaal (joonis 8).

Joonis 8. Peamised vanuserühmad endistes omavalitsustes (andmed seisuga 01.2017, rahvastikuregister)

Rahvastiku soolis-vanuseline jaotus Võru vallas tervikuna on välja toodud joonisel 9. Elanikkonna vanuseline struktuur on raskuskeskmega vanemates vanuserühmades (alates 45 eluaastast). Tegemist on vananeva rahvastikuga, kus eakate arvukus hakkab lähiaastatel nii suhtes muudesse vanuserühmadesse kui ka absoluutväärtuses kasvama.

Joonis 9. Rahvastiku soolis-vanuseline jaotus Võru vallas seisuga 01.01.2018 (Allikas: Rahvastikuregister)

Kuigi tervikuna on meeste ja naiste arv peaaegu tasakaalus, siis vanuses 20-49 on meeste arv vanuserühmasid läbivalt ligi kolmandiku võrra suurem. Ehk elukaaslase

leidmine piirkonnast ei ole kõigile võimalik. Alates 70. eluaastast on tulenevalt erinevast keskmisest elueast oluliselt enam naisterahvaid.

Laste põlvkonnad on väiksemad kui vanemate põlvkonnad. Arvestades sündimuskordajat, tulevikus sündide arv eeldatavalt langeb. Samas on hetkel suhteliselt arvukas 25-29 aastaste naise vanuserühm ehk suurem kohort on sisenemas põhilisse sünnitusikka (ema keskmine vanus esimese lapse sünnil on u 27 eluaastat). Noorema vanusegrupi arvukusest sõltub nõudlus alushariduse ja üldhariduse teenuse järele, mistõttu tõenäoliselt, vajadus nii lasteaia- kui ka koolikohtade arvu osas lähimas perspektiivis siiski ei muutu. Tööealise elanikkonna suuremad vanuserühmad 55-64 eluaastat on arvukamad tööturule sisenevatest vanuserühmadest (10-19), mis võib kaasa tuua maksumaksjate arvu vähenemise. Kasvab sotsiaalteenuseid vajavate eakate arvukus ja nende osatähtsus rahvastikus.

Lähimal kümnendil tuleb enam tähelepanu pöörata teenuste osutamisele eakale elanikkonnale. Nõudluse suurenemist alus- ja üldhariduses pole oodata. Rahvastiku dünaamikast lähtuvad on need kogu valla arengu jaoks olulised väljakutsed.

3. Elukeskkond

3.1. Looduskeskkond ja avalik ruum

Võru valla põhjaosa paikneb Otepää kõrgustikul ja lõunaosa Haanja kõrgustikul, nende vahele jääb madalam Võru-Hargla nõgu. Künkliku pinnamoega maastikke ilmestavad peamiselt metsad ja põllud, Eesti keskmisest enam on ka rohumaid, mille vahel leidub ohtralt suuremaid ja väiksemaid järvi. Pool (50%, u 48 tuhat ha) maakatastrisse kantud kõlvikutest on metsamaa, enam kui neljandik haritav maa (28%, u 27 tuhat ha), looduslik rohumaa moodustab 9% valla pindalast.

Vallas on erakordselt palju nii looduslikke- (132) kui ka pais- ja tehisjärvi (58). Suuremad neist on Vagula, Tamula, Löödla ja Kirikumäe järv. Kõrgustikelt saavad alguse mitmed valda läbivad jõed ja ojad (kokku enam kui 70), sealhulgas Eesti kõige pikem jõgi Võhandu, tuntumad on veel Piusa jõgi ja Mustjõgi.

Kuigi territooriumile jääb kas täielikult või osaliselt 4 looduskaitseala, 15 hoiuala, 5 kaitsealust parki, ligi 700 kaitsealuse liigi leiukohta ja mitmed kaitsealused üksikobjektid, on kaitsealuse maa osakaal valla kogupindalast võrreldes Eesti (4,4%) ja Võru maakonnaga (1,7%) marginaalne (0,2%, 185 ha).

Kuna Võru vald paikneb devoni ajastu liivakiviladestul ja maastikku ilmestavad arvukad mandrijää taandumisel tekkinud moreenist koosnevad pinnavormid, leidub vallas loodusvaradest peamiselt vaid liiva ja kruusa. Liiva kaevandatakse Tabina, Loosi, Kaku, Piiraja, Piusa, Pugastu jt väiksemates karjäärides, kruusa Jaani jt karjäärides Kurgsoo turbatootmise alalt kooritakse turvast.

Keskkonnaohtlikest objektidest on vallas 12 reoveekogumisala ja 37 paikset saasteallikat, sh 21 põllumajandus- ja tööstusettevõtet, 14 katlamaja ning 1 tankla ja kaevandus.

Valla territooriumil on 49 ehitismälestist (sh Väimela, Sõmerpalu, Vastseliina, Orava, Linnamäe ja Vana-Nursi mõisate hooned ja pargid ning Vastseliina piiskopilinnus) rikkalikult arheoloogiamälestisi (486 tk, peamiselt asulakohad, kääpad, mitmed kalmistud) ning enam kui sada ajaloo- ja kunstimälestist, valdavalt esemed EELK Pindi ja Vastseliina kirikutes ja kunstikogu Võru haiglas.

Keskuste ja külade vaateid ja maastikke rikuvad mitmes kohas hooldamata ja/või poollagunenud elu-, tootmis- ja põllumajandushooned.

Valla ruumilise arengu suundumused määravad uue üldplaneeringu valmimiseni (eeldatavalt 2021. aastal) kehtivad ühinenud omavalitsuste planeeringud vastava territooriumiosa kohta.

3.2. Veeteenus

Valla territooriumil asuvad reoveekogumisalad ja veeteenuse osutajad on järgnevad:

- AS Võru Vesi - endise Võru, Sõmerpalu ja Lasva valla piirkonnad - Sõmerpalu, Parksepa, Kose ja Väimela alevik ning Vagula, Verijärve, Võrumõisa, Meegomäe, Kirumpää, Navi, Võlsi, Loosu, Verijärve, Puiga, Sõmerpalu, Lapi, Raiste, Otsa, Osula, Pässä küla, Lasva küla, Kääpa ja Järvere küla;
- OÜ Vaks – Vastseliina alevik, Jeedasküla, Vana-Vastseliina ja Loosi küla (ainult joogivesi Külaoru ja Kündja küla);
- OÜ Orava Teenus – Orava küla.

Osa süsteemidest on rekonstrueeritud, aga mitmed puhastid, pumplad ja torustikud vajavad veel uuendamist. Vallale kuuluvad kommunaalettevõtted OÜ Vaks ja OÜ Orava. Teenus on planeeritud kokkuleppe saavutamisel võõrandada ASile Võru Vesi. Oma veevõtu- ja puhastussüsteemid on ka mitmel suuremal tootmisettevõttel (sh AS Toftan AS ja Osula Graanul OÜ) .

Valdavale osale elanikkonnast on veeteenus tagatud. Hajaasustuses kasutatakse põhjavett (valla territooriumil on enam kui 200 registreeritud puurkaevu) või muid lokaalseid lahendusi. Vald osaleb hajaasustuse programmis.

Valla eripäraks on Võru linna lähedal paiknevad suvilapiirkonnad, kuhu on aastate jooksul lisandunud ka järjest enam aastaringseid elanikke. Ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni (ÜVK) rajamine suvilapiirkondadesse on perspektiivis üks valla mahukamaid investeeringuid.

ÜVK arendamise ja rekonstrueerimise aluseks on valla ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni arengukava, mis koostatakse lähimatel aastatel.

3.3. Energia- ja jäätmemajandus

Valla territooriumil asuvad kaugküttepiirkonnad ja teenusepakkujad on järgnevad:

- Vastseliina alevik – teenusepakkuja valla ettevõtte Vaks OÜ, kütтелиik hakkepuit (lisakütteks diisel);
- Parksepa alevik ja Meegomäe küla (4 hoonet) – teenusepakkuja SW Energia OÜ, kütтелиik hakkepuit (lisakütteks põlevkiviõli);
- Puiga küla - teenusepakkuja Puiga Soojus OÜ, kütтелиik hakkepuit;
- Väimela alevik – teenusepakkuja OÜ Vee-ekspert, kütтелиik põlevkiviõli, kavas üleminek hakkepuidule;
- Lasva küla (3 kortermaja, ei ole eraldi kaugküttepiirkond) – küte Liimpuit AS katlamaja baasil;
- Orava küla (2 maja, ei ole eraldi kaugküttepiirkond) - Orava Teenus OÜ.

Seega on valla piirkondades erinevad teenusepakkujad, samas on enamus katlamajadest korras ning kasutavad taastuvaid energiaallikaid (hakkepuit).

Ülejäänud valla majapidamistes (sh kortermajades) kasutatakse kütteks lokaalseid lahendusi. Lisaks on vallas erakatlamajad veel enam kui kahekümnel (peamiselt) tööstusettevõttel.

Osa valla hooneid on aastate jooksul rekonstrueeritud energiatõhusamaks. Majanduslikul tasuvusel taastuenergia kasutamisele üleminek on vallale kuuluvatel objektidel jätkuvalt eesmärgiks. Eraldi probleemiks on asjaolu, et suur osa vallas asuvatest korterelamutest on renoveerimata ning nende energiatõhusus on madal.

Korraldatud jäätmeveo teenuse osutaja Võru vallas on Eesti Keskkonnateenused AS. Liigiti kogutud jäätmeid on võimalik ära anda kahes jäätmejaamas: Võru linnas asuvas Võru Keskkonnajaamas ja Vastseliina Jäätmejaamas Vastseliina alevikus. Ohtlike jäätmeid võtab vastu Võru Jäätmekeskus Umbsaare külas.

Valla suuremates asulates on paigaldatud avalikud paberi ja papi ning pakendikonteinerid.

Tuleviku jäätmehoolduse arendamist käsitletakse põhjalikumalt Võru valla jäätmekavas.

3.4. Teed, tänavavalgustus ja ühistransport

Võru valda läbivad olulisemad riigiteed:

- põhimaantee nr. 2 Tallinn - Tartu - Võru – Luhamaa;
- tugimaantee nr. 64 Võru – Põlva;
- tugimaantee nr. 65 Võru – Räpina;
- tugimaantee nr. 66 Võru – Verijärve;
- tugimaantee nr. 67 Võru - Mõniste – Valga;
- tugimaantee nr. 69 Võru - Kuigatsi – Tõrva;
- mitmed kõrvalmaanteed.

Kohalike teid, mis kuuluvad vallale või mille osas on vald sõlminud eraomanikega avaliku kasutuse lepingud, on vallas kokku 650 km. Kõvakattega on 7% maanteedest ja 63% tänavatest (tabel 3). Teede seisukorra parendamine, sh kattega teede osakaalu suurendamine on jätkuvalt üks taristu valdkonna suuremaid väljakutseid.

Tabel 3. Võru valla kohalikud teed

Tee tüüp	Maantee	Tänav	Kokku
Kohalikud teed (km)	620	30	650
sh kattega (km)	41	19	60
Kattega teede osakaal	7%	63%	9%

Kohalikel teedel teevad lepingute alusel hooldus- ja remonttöid erinevad ettevõtted või ettevõtjad. Talvine teehooldus on korraldatud piirkonnapõhiselt.

Valda on aastate jooksul loodud mitmeid kergliiklusteid (sh valgustusega), mis tagavad ühendused maakonnakeskusega (nt Parksepa-Väimela-Võru) ning ka kohalike keskuste

vahel (nt Lasva-Kääpa, Järvere-Sõmerpalu, Varese-Osula-Raiste rist Tartu maantee juures). Mitmed täiendavad lõigud on planeeritud rajada lähiaastatel.

Tänavavalgustus on olemas alevikes ja suuremates küldes. Olemasolev tänavavalgustusvõrk on mitmetes kohtades amortiseerunud ja vajab kaasajastamist. Kergliiklusteid on rajatud inimeste peamistele liikumisteedele nii riigiteede ääres kui ka suuremates asulates, samas kõik vajadused turvalise liiklemise tagamiseks ei ole veel kaetud.

Valdkonna täpsemad tegevuspõhimõtted ja investeeringud määratakse Võru valla teehoiukavas.

Põlva ja Võrumaa omavalitsused (sh Võru vald) on üheskoos loonud MTÜ Kagu Ühistranspordikeskuse, kelle Maanteeamet on volitanud korraldama avalikku liinivedu Põlva- ja Võru maakonnas. Tihedama graafikuga teenindavad maakonnaliinid peamiselt suuremaid keskusi. Erinevates valla piirkondades sõidab hommikuti ka vallasisene koolibuss.

Võru ja Tartu linnade vaheline bussiühenduste arv on ligi 20 reisi päevas. Orava külast liigub 2-3 korda päevas rong Tartusse (ning ümberistumisega ka Tallinnasse), mis võimaldab ka valla äärealadelt veidi enam kui 3 tunniga jõuda pealinna.

Enamus valla suurematest keskustest on maakonnakeskuse Võru linnaga piisavalt tihedalt ühistranspordiga ühendatud. Väljakutseks on kaugemate piirkondade, nt varem Põlva maakonda kuulunud Orava ning Võru ühenduste tagamine. Üheks kitsaskohaks on ka asjaolu, et Orava ja Võru ühendustee on osaliselt kruusakattega (ca 9 km lõik Hanikase ja Lepassaare vahel).

3.5. Riigi- ja erateenused

Võru vallas on mitmeid olulisi riigiasutusi, nt Võrumaa Kutsehariduskeskus, mis asub Väimela alevikus. Ka maakonna haigla (AS Lõuna-Eesti Haigla), sh erakorralise meditsiini vastuvõtt, asub Võru valla territooriumil Meegomäe külas. Päästeameti riiklikud komandod asuvad Võru linnas ja Vastseliina alevikus, vabatahtlike päästjate komandod tegutsevad Lasva ja Orava küldes. Vallaelanike teenindab Lõuna Prefektuuri Kagu politseijaoskond Võrus.

Igapäevaolu olulistest erateenustest on vallas ja maakonnakeskuses:

- apteek Meegomäel Lõuna-Eesti Haigla AS juures, Vastseliinas ning 8 apteeki Võru linnas;
- sularahaautomaadid Vastseliinas, Oraval ja 12 automaati Võru linnas;
- postkontor Vastseliinas, postipunktid Väimelas, Osulas, Puigal, Lasval ja Oraval. Erinevate teenusepakujate pakiautomaadid on Võru linnas;
- toidu- ja esmatarbekaupade kauplused kõikides suuremates keskustes;
- erinevad kaubandus-, toitlustus- ja vaba aja asutused Võru linnas.

Kiire internet (valguskaabel) on viidud küll suurematesse asulatesse, kuid vallas on endiselt piirkondi, kus nii mobiilivõrk kui internet pole piisavalt heal tasemel kättesaadavad. Kiire interneti tagamine kõikides majapidamistes on jätkuvalt suur väljakutse.

Elukeskkonnaga seonduvad peamised väljakutsed on järgnevad:

- Valla loodusliku keskkonna väärtustamine ja hoidmine.
- Avaliku ruumi korrastamine ja kaasajastamine asulates, sh suuremate asulate välisilme parandamine, lagunenu ja mahajäetud hoonete lammutamine jms.
- Ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni rajamine suvilapiirkondadesse, teenuse täies mahus üleandmine ASile Võru Vesi.
- Kaasaegsete ja säästlike lahenduste rakendamine soojamajanduses (eelkõige Väimela alevikus).
- Korraldatud jäätmeveo tagamine kõigis piirkondades, elanike keskkonnateadlikkuse tõstmine.
- Ohtlike jäätmete kogumisringide korraldamine asulates.
- Valla teede parendamine, ühenduste tagamine kaugemate piirkondadega, sh mustkatete panek jms.
- Kergliikusteede võrgustiku arendamine ning muude rekreatsioonivõimaluste laiendamine.
- Tänavavalgustuse kaasajastamine suuremates asulates.
- Vajaduspõhise ühistranspordi tagamine valla kõigis piirkondades; bussipeatuste kaasajastamine; eri transpordiliikide (rong, buss) ühildamine.
- Kiire interneti tagamine kõigis majapidamistes.

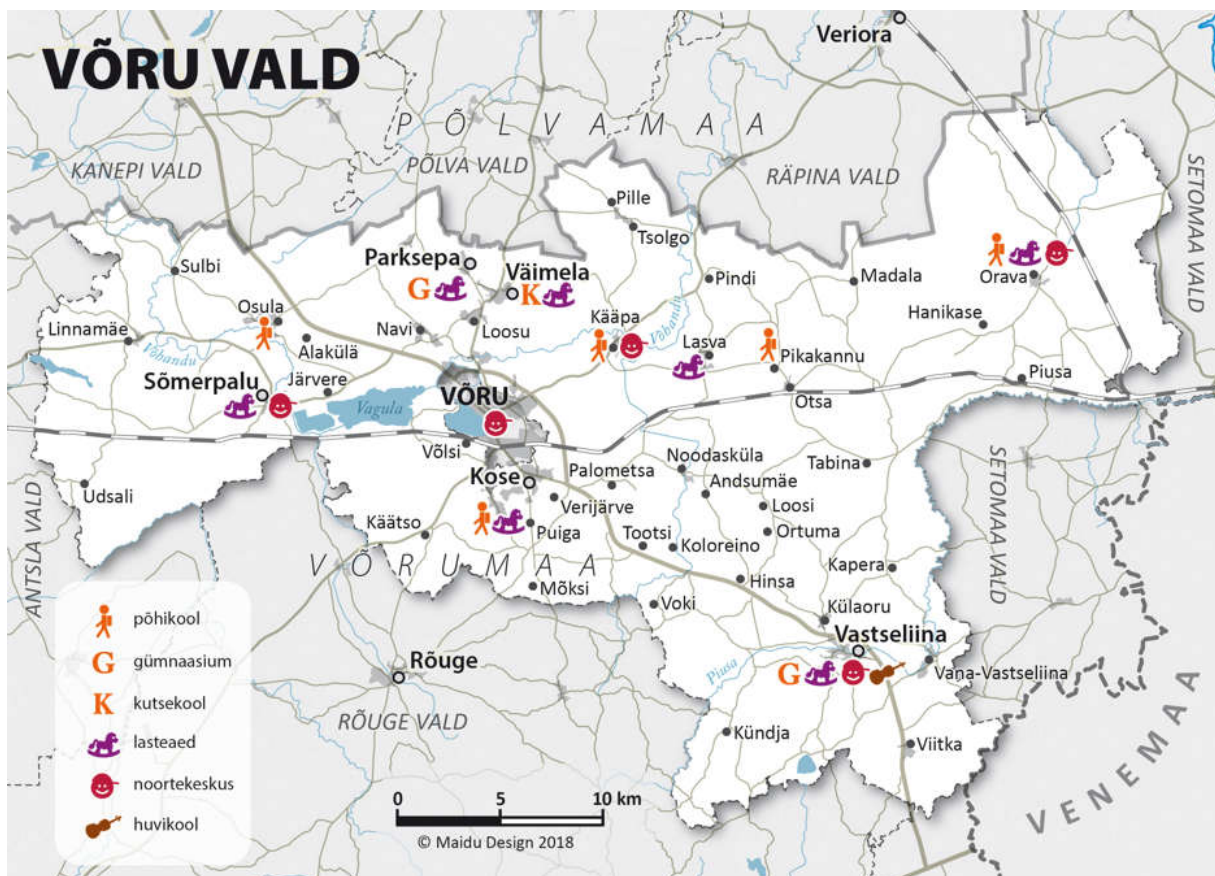
4. Avalikud teenused

4.1. Haridus ja noorsootöö

Võru vallas on väga mitmekesine haridusasutuste võrgustik. Kokku on vallas 16 erinevat haridusasutust:

- 6 munitsipaal-lasteaeda (Lasval, Parksepas, Puigal, Sõmerpalus, Vastseliinas, Väimelas)
- 1 eralasteaed (Parksepas);
- 1 lasteaed-põhikool (Oraval);
- 3 munitsipaal-põhikooli (Kääpal, Puigal, Osulas);
- 1 erapõhikool (Pikakannus);
- 2 vallale kuuluvat gümnaasiumi (Parksepas, Vastseliinas);
- 1 huvikool (Vastseliina Muusikakool);
- riigile kuuluv kutseõppeasutus (Võrumaa Kutsehariduskeskus Väimelas).

Valla erinevates piirkondades tegutseb kokku ka 5 noortekeskust: Kääpal, Oraval, Sõmerpalus, Vastseliinas ja Võrus (joonis 10).

Joonis 10. Võru valla haridusasutused ja noortekeskused

Alusharidus

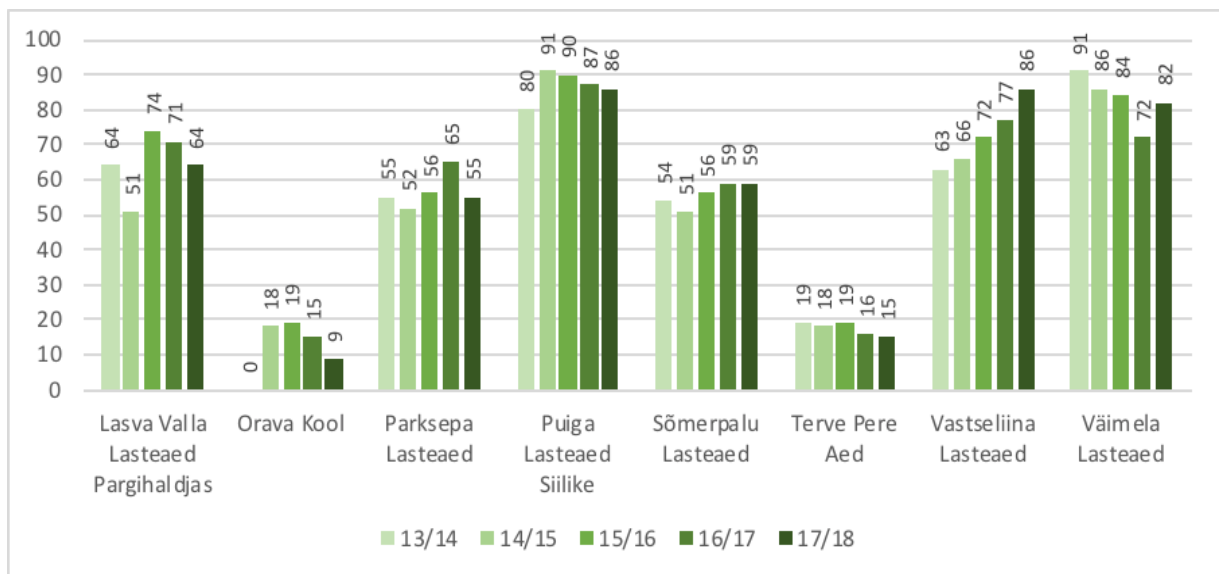
Võru vallas osutatakse alusharidusteenust kaheksas asutuses. Lisaks seitsmele munitsipaal-lasteaiale tegutseb Parksepa eralasteaiana waldorflasteaed Terve Pere Aed.

Valla lasteaedades oli 2017/2018 õppeaastal avatud kokku 26 rühma ja neis kõigis kokku käis 456 last. Rühma keskmine täituvus oli söimerühmades 16 ja liitrühmades 18-20. Eralasteaias Terve Pere Aed tegutseb üks 15 lapsega liitrühm. Õppeaastatel 2013/14 kuni 2015/16 suurenes laste koguarv valla lasteaedades 44 lapse võrra ja avati 2 uut rühma. Alates õppeaastast 2016/17 on laste arv paari protsendi võrra aastas vähenenud, rühmade arv pole muutunud.

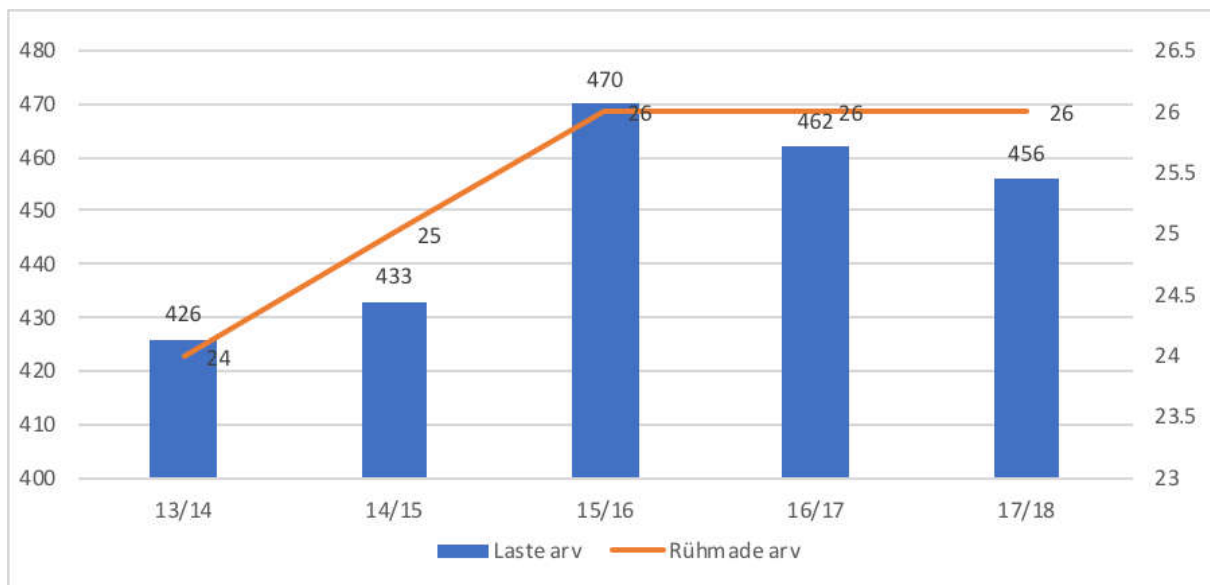
Laste arvult on suuremateks lasteaedadeks Puiga ja Vastseliina (mõlemas 4 rühma) ning Väimela (5 rühma), neile järgnevad Lasva (5 rühma) ning Sõmerpalu ja Parksepa (mõlemas 3 rühma). Nii Orava Koolis kui ka eralasteaias Terve Pere Aed on 1 liitrühm.

Üldises plaanis on Võru valla lasteaedades käivate laste arv püsinud viimasel viiel aastal stabiilsel tasemel. Vaatlusalusel perioodil on laste arv iga-aastaselt suurenenud Vastseliina Lasteaias, oluliselt on laste arv vähenenud aga Orava Kooli lasteaiarühmas (joonis 11 ja 12).

EHISE andmetel omandas alusharidust 2018. a kevadise seisuga 504 Võru valla last, kellest ligi 80% (397) käis oma valla lasteaedades ning 20% (107 last) teiste omavalitsuste lasteaedades.

Joonis 11. Laste arv valla lasteaedades õppeaastatel 2013/14-2017/18 (HaridusSilm)

Joonis 12. Lasteaia käivate laste ja rühmade arv perioodil 2013/14–2017/18 (Allikas: HaridusSilm)

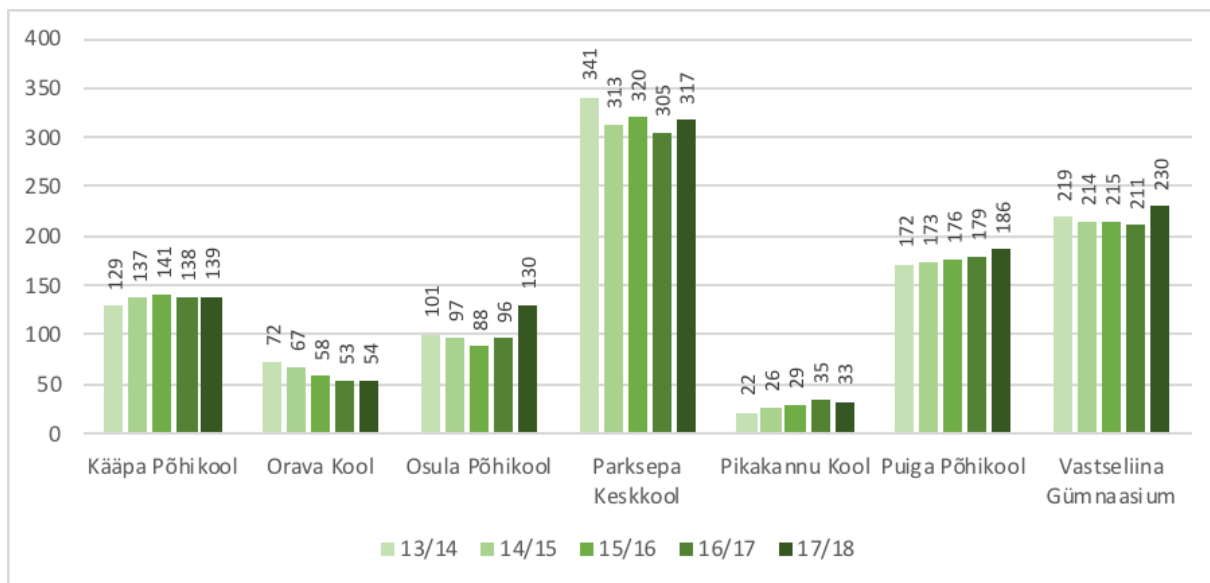
Vallale kuuluvate lasteaiahoonete üldine seisukord on hea. Pooled lasteaiahoonetest on renoveeritud või uued (Lasva, Orava, Puiga ja Vastseliina lasteaiad), pooled osaliselt rekonstrueeritud (Parksepa, Sõmerpalu, Väimela lasteaiad). Investeeringuid vajavad lasteaia eelkõige õuealade laiendamiseks ning vahendite uuendamiseks ja täiendamiseks. 2017. aastal koostati rekonstrueerimisprojekt Sõmerpalu lasteaiale, mis ootab realiseerimist.

Läbivaks väljakutseks on lasteaedades tugispetsialistide (logopeedid, eripedagoogid, sotsiaalpedagoogid) teenuse tagamine.

Üldharidus

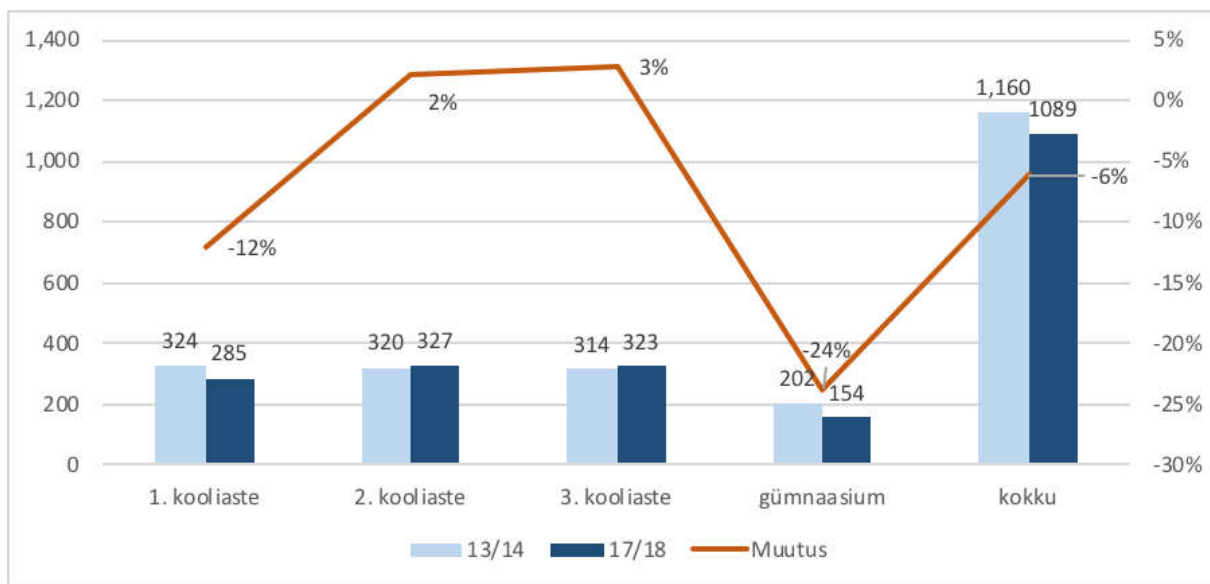
Võru vallas tegutseb seitse üldharidust pakkuvat kooli, lisaks kuuetele munitsipaalkoolile tegutseb vallas ka üks erakool (Pikakannu Kool) (joonis 13). Keskharidust on võimalik omandada kahes koolis - Parksepa Keskkoolis ja Vastseliina Gümnaasiumis, mis on õpilaste arvu poolest valla suurimad koolid (õpilaste arv õppeaastal 2017/18 vastavalt 317 ja 230, gümnaasiumiastmes vastavalt 118 Parksepa Keskkoolis ja 36 õpilast Vastseliina Gümnaasiumis). Kolme põhikooli (Kääpa, Sõmerpalu, Puiga) õpilaste arv jääb vahemikku 130-186. Õpilaste arvu poolest väiksemad on Orava Kool (54 õpilast) ja Pikakannu kool (33 õpilast).

2017. aastal suleti 45 õpilasega Sõmerpalu Põhikool, piirkonnas jätkab üldhariduse pakumist Osula Põhikool. Pikakannu Kool tegutseb erakoolina 2012. aastast alates (Pikakannu Pärimuskultuuri Keskuse osana).

Joonis 13. Õpilaste arv valla koolides õppeaastatel 2013/14-2017/18 (HaridusSilm)

Võru valla üldhariduskoolides õppis õppeaastal 2017/2018 kokku 1089 õpilast. Õpilaste arv tervikuna on viimase viie õppeaasta vältel langenud 6% võrra. Koolide lõikes on langus suurim Orava Koolis, kus õpilaste arv on viimase viie aastaga vähenenud 72lt 54le õpilasele ehk 25%. Kooliastmete lõikes on valla õpilaste arv vähenenud enim gümnaasiumiastmes (24%) ja esimeses kooliastmes (12%) (joonis 14).

Joonis 14. Õpilaste arvu muutus kooliastmete lõikes (HaridusSilm)

Lisaks tegutseb valla territooriumil Väimelas Võrumaa Kutsehariduskeskus (õ.a 2017/18 õpilaste arv 403).

Võru valla eripärast (rõngasvald ümber maakonnakeskuse) tulenevalt õpib kolmandik Võru valda registreeritud õpilastest väljaspool valda. Kokku õppis väljaspool omavalitsusele kuuluvaid haridusasutusi (seisuga aprill 2018) 378 Võru valla last, neist ligi pooled (172) gümnaasiumiastmes. Väljaspool omavalitsust õppijate hulgas on populaarseimad Võru ja Tartu koolid. Võru linna koolides õpib 263 valla õpilast (so 70% kõikidest väljaspool omavalitsust õppivatest lastest), neist gümnaasiumiastmes 123. Populaarsuselt järgmine omavalitsus on Tartu linn, kus õpib 29 Võru valla õpilast, neist 24 gümnaasiumiastmes.

Võru valla koolides õppis 2018. aasta kevadel teistest omavalitsustest õpilasi kokku 208, neist 94 gümnaasiumiastmes. Enim õpilasi oli Võru linnast (105, neist 51 gümnaasiumiastmes). Järgnevad Rõuge vald 27 ja Setomaa vald 24 õpilasega. Seega on valla nn haridusrände saldo negatiivne – väljaspool valda õpib 170 last enam kui on väljastpoolt valda tulijaid. Samas on vastav näitaja loogiline, kuna kõigis valla piirkondades (endistes Lasva, Orava ja Sõmerpalu valdades) pole võimalik omandada gümnaasiumiharidust ning enamasti on kõige mugavam ühendus Võru linnaga, kus tegutseb riigigümnaasium.

Vallas tegutsevate koolide hoonete seisukord on valdavalt hea. Kääpa, Orava, Pikakannu, Vastseliina (v.a. muusikakooli osa) koolide ja Võrumaa Kutsehariduskeskuse õppehooned on heas ehituslikus seisukorras. Osaliselt on rekonstrueeritud Osula, Parksepa ja Puiga põhikoolide hooned. Osula Põhikoolis on kavandatud õppehoone ruumide suuremahuline kaasajastamine, väiksemaid investeeringuid on perspektiivis vaja ka nt Kääpa Põhikooli, kus on muuhulgas plaanis rekonstrueerida saali põrand ja korrastada kooli staadion ning kohandada ruumid ümber kogukonna raamatukoguks.

Huviharidus ja – tegevus

Võru vallas tegutseb ainsa munitsipaalhuvikoolina Vastseliina Muusikakool. Lisaks pakuvad huvitegevust erakoolidena Võru Loovuskool (4 õppekava) ja Pikakannu Huvikool (11 õppekava) (HaridusSilm, Eesti Hariduse Infosüsteem).

Vastseliina Muusikakoolis õppis 2017/2018 õppeaastal 89 õpilast, neid juhendas 12 õpetajat. Viimase viie aastaga on õpilaste arv Vastseliina Muusikakoolis suurenenud 46% (61lt 89ni). Vastseliina Muusikakooli hoone on amortiseerunud ja vajab rekonstrueerimist.

Pikakannu Huvikool on osa Pikakannu Pärimuskultuuri Keskusest ning pakub huviharidust 11 õppekava alusel. Õppeaastal 2016/17 oli õppureid 97 ja pedagooge 5. Võru Loovuskoolis oli õpilasi 17/18 õppeaastal 63.

Valla õpilastel on võimalik huvitegevuses osaleda ka kõikides valla koolides. Keskmiselt tegutseb iga kooli juures 15-20 huviringi spordi, kunsti, kultuuri, tehnika ja teaduse valdkondades: robootika, teadusring, kergejõustik, hoki, korvpall, tantsuringid, viburing, klaasikoda, puidutööring, erinevad koorid, õpilasfirmade ring, võru keele ring, nahkehistöö, saviring jm.

Lisaks vallas pakutavatele võimalustele osalevad valla õpilased Võru linnas asuvate huvikoolide tegevustes. Võru linnas pakub 2017/2018 õppeaastal huviharidust kokku 13 asutust. Nendest kolm – Võru Muusikakool, Võru Spordikool, Võru Kunstikool – on Võru linnavalitsuse hallatavad asutused ja ülejäänud eraomandis. Valla õpilasi õppis 2017/2018 õppeaastal kunstikoolis 76, spordikoolis 101, muusikakooli põhiõppes 52 ja huviõppes 21.

Valla eri piirkondades tegutseb 5 noortekeskust: Kääpa, Orava, Sõmerpalu, Vastseliina ja Võru noortekeskus. Neist viimane tegutseb MTÜna. Suurematest keskusasulatest/piirkondadest puudub noortekeskus Parksepa-Väimela piirkonnas. Enamik noortekeskuste hoonetest on korras. Oraval ja Sõmerpalus asuvad keskused on osaliselt rekonstrueeritud. Kääpa Noortekeskus vajab investeeringuid (maakütte kontuuri rekonstrueerimine, teise korruse viimistlus).

Täiskasvanutele pakuvad (täiend)hariduse omandamise ja ümberõppe võimalusi Võrumaa Kutsehariduskeskus ning Võru linnas tegutsev Võru Täiskasvanute Gümnaasium.

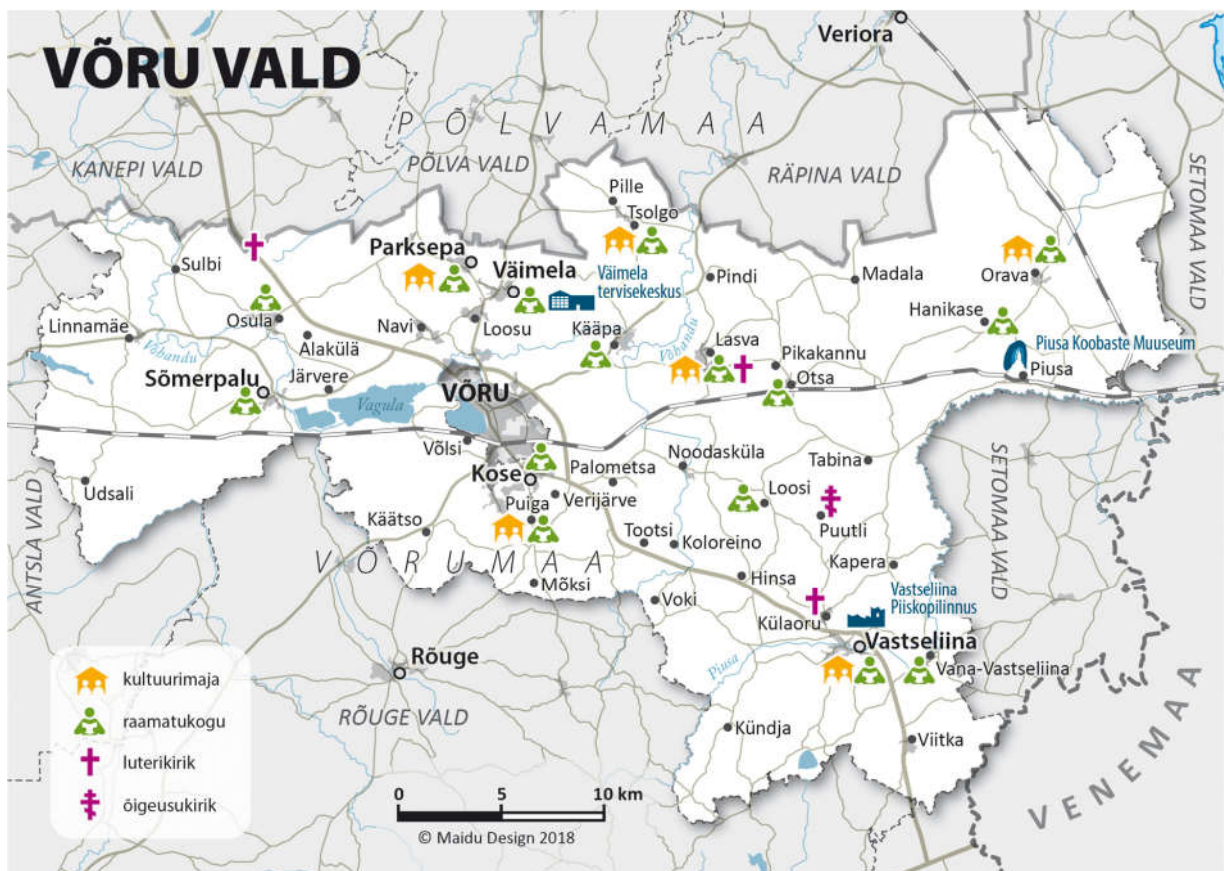
Peamised hariduse ja noorsootöö valdkonna väljakutsed:

- tugispetsialistide teenuse tagamine haridusasutustes;
- hariduslike erivajadustega lastele nende vajadusi arvestavate võimaluste loomine;
- haridusasutuste võrgu korrastamine lähtuvalt õpilaste arvu muutustest, 9 klassilise Orava Kooli ja kahe valla gümnaasiumi jätkusuutlikkus pikemas perspektiivis;
- õpetajate järelkasvu tagamine;
- mitmekesise ja kvaliteetse huvihariduse ja -tegevuse säilitamine ja arendamine;
- noortele mitmekülgsete tegevusvõimaluste loomine, noorte kaasamine otsustusprotsessidesse;
- haridusasutuste ja noortekeskuste füüsilise keskkonna sh õppevahendite kaasajastamine ja digilahenduste arendamine;
- koostöö Võru linna ja teiste omavalitsustega mitmekesiste hariduse, huvihariduse ja noorsootöö võimaluste tagamiseks;
- haridusasutustes uute algatuste ja õppekava toetavate projektide soodustamine;
- õpetajate kutsekindluse toetamine ja tagamine;
- täiskasvanuhariduse edendamine ja elukestva õppe toetamine.

4.2. Kultuur, sport, rahvatervis, vaba aeg

2018. aasta aluse seisuga tegutses Võru vallas 7 kultuurimaja/rahvamaja: (joonis 15) Lasva, Orava, Parksepa, Puiga, Tsolgo, Vastseliina rahvamaja ja Pikakannu seltsimaja (delegeeritud teenus), Navi ja Tagaküla seltsimajad. Tsolgo rahvamaja on antud rendile MTÜle, kes osutab vallale lepingu alusel kultuuriteenust. Parksepa ja Puiga rahvamajad asuvad koolidega samas majas ja kasutavad tegutsemiseks kooli ruume ja saali. Rahvamajade hooned on valdavalt korras või osaliselt rekonstrueeritud. Endise Sõmerpalu Põhikool hoone baasil tegutseb SA Sõmerpalu Teenuskeskus, mille üheks ülesandeks on mh kultuuri- ja vaba aja tegevuste pakkumine.

Valla territooriumil tegutseb 15 raamatukogu (joonis 15): Hanikese, Kääpa (asub sotsiaalkeskuses), Lasva, Loosi, Osula (asub Osula põhikoolis), Otsa (Lasva laenutuspunkt), Parksepa (raamatukogud on sotsiaalmajas ja koolis), Tsolgo, Kirepi (asub Kose aleviku kortermajas), Orava, Puiga (asub Puiga põhikoolis), Sõmerpalu, Vana-Vastseliina, Vastseliina ja Väimela raamatukogu (asub Võrumaa Kutsehariduskeskuses ja teenindab eelkõige õpilasi). Kääpa raamatukogu vajab seoses Kääpa sotsiaalkeskuse laiendamisega uusi ruume. Lasva ja Tsolgo raamatukogud paiknevad kohalike rahva(seltsi)majadega samades hoonetes, mis vajavad mõlemad osaliselt rekonstrueerimist.

Joonis 15. Võru valla kultuuri- ja vaba aja asutused

Vallas on mitmekesised sportimisvõimalused, kokku on valla territooriumil 45 spordirajatist (objekti). Spordisaalid ja staadionid/spordiplatsid on kõigi munitsipaalkoolide juures. Väimelas asub maakondliku tähtsusega Väimela Tervisekeskus, kus on maakonna ainus ujula. Võru valla territooriumile (Meegomäe küla) jääb SA Võru Spordikeskuse Andsumäe spordibaas. Erasektori olulisematest spordirajatistest on vallas Sõmerpalu krossirada ja motohall ning Kütioru Mäesuusakeskus.

Mitmed vallale kuuluvad spordirajatised vajavad investeeeringuid, sh nt Väimela Tervisekeskus, Vastseliina suusabaas ja staadion, Väimela staadion ja palliväljakud jne.

Spordivaldkonnas on samuti valla elanike jaoks oluliseks koostööpartneriks Võru linn, kus tegutseb mh ka maakonna ainus spordikool.

Võru valla territooriumile jääb Vastseliina Piiskopilinnus, mille tegevust juhib valla poolt hallatav sihtasutus. Muuseum tegutseb aastaringselt. Suveperioodil toimuvad linnuses lisaks erinevad kultuuriüritused: elamus- ja teemapäevad, näitused, kontserdid jm. 2018. aastal on SA Vastseliina Piiskopilinnus realiseerimas suuremahulist arendusprojekti, mille raames rajatakse linnusesse keskaja teemapark.

Omanäoliseks Võru vallas paiknevaks objektiks on SA Piusa juhitud Piusa külastuskeskus. Külastuskeskus tegutseb aastaringselt eesmärgiga sihipäraselt arendada ja kaitsta Piusa koobastikku ning koordineerida turismi, sealhulgas tagada külastajate turvalisus.

Vallas asub veel August Teppo Lõõtsamuuseum (eramuuseum), mis paikneb Loosu külas pillimeistri kodutalu, 19. sajandist pärit rehehoones. Muuseumi eesmärgiks on pillimeister August Teppo lõõtspillipärandi säilitamine, eksponeerimine ning uurimine. Muuseum on külastajatele avatud suvekuudel.

Valla territooriumil on ka kaks kogudust - EELK Vastseliina Katariina kogudus (Vastseliina kirik) ja EELK Pindi kogudus (Pindi kirik). Lisaks jääb valda ka Heimtali kirik, mis on Urvaste Püha Urbanuse koguduse abikirik. Osaliselt on Võru vald Põlva kihelkonna territooriumil, Navi, Tagaküla, Väimela jt asulad on ajalooliselt kuulunud Põlva kiriku huvipiirkonda. Samuti asub vallas Puutli õigeusu kirik.

Võru vallas korraldatakse kümneid traditsioonilisi sündmusi, neist suurimateks on Sõmerpalu motokross, Lindora laat ja Vastseliina maarahva laat, kus on tuhandeid külastajaid. Traditsioonilisteks üritusteks on kujunenud ka nt Lasva järve tulemuusika vaatamäng ja Vana-Vastseliina Tulede öö.

Võru vallas tegutseb kokku umbes 120 kogukonnaorganisatsiooni (peamiselt MTÜd). Nende seas on mitmeid külaseltse, aga ka jahiseltse, kohalikku kultuuri edendavaid ja vaba aja tegevusi (sh käsitöö, sport, pillimäng) koordineerivaid organisatsioone. Mitmetele MTÜdele on valla poolt delegeeritud ka teatud teenuste osutamine.

Peamised väljakutsed kultuuri, spordi, rahvatervise ja vaba aja valdkonnas:

- kaasaegsete kultuuri-, vaba aja ja spordiobjektide ning taristu tagamine, sh rahvamajad, spordisaalid, kergliiklusteed, mänguväljakud/spordiplatsid jms;
- kultuuri, spordi ja vaba aja asutuste võrgustiku töö optimaalne korraldamine, võimalusel asutuste ühine juhtimine, kinnisvara riskikasutus jms;
- teenuste osutamisel ja ürituste korraldamisel koostöö III sektoriga, eestvedajate väärtustamine ja tunnustamine;
- traditsiooniliste sündmuste jätkamine, uute ühist identiteeti toetavate ürituste korraldamine;
- piirkonna kultuurilise eripära (Võru kultuur) hoidmine ja edasiarendamine;
- Väimela tervisekeskuse kui maakondliku tähtsusega objekti arendamine, ühe võimalusena uue veekeskuse rajamine koostöös teiste omavalitsustega.

4.3. Sotsiaalhoolekanne ja tervishoid

Võru vallas tegutseb kolm hooldekodu:

1. Sõmerpalu hooldekodu (Järvere küla) – 49 kohta, 16 töötajat. Hoone korras, mh kasutatakse päikeseenergiat.
2. Kääpa Sotsiaalkeskus (Kääpa küla) – 25 kohta, osaliselt rekonstrueeritud. Üheks võimaluseks on lasteaia ja raamatukogu kasutuses olev osa rekonstrueerida hooldekoduks. Vajalik ventilatsiooni ehitamine, invatõstuki või lifti paigaldamine, fassaadi uuendamine, torustiku ja radiaatorite vahetus.
3. Vastseliina hooldekodu – teenust pakub erasektor.

Valla territooriumil osutatakse perearstiteenust Lasvas, Oraval, Osulas, Vastseliinas ja Väimelas. Perspektiivseks arendusprojektiks on koostöös Võru linnaga rajatav esmatasandi tervisekeskus, kus lisaks perearstidele hakkaksid teenuseid pakkuma ka füsioterapeut, koduõde, ämmaemand jt spetsialistid. Eriarstiabi ja ka erakorraline meditsiini teenus on kättesaadav AS Lõuna-Eesti Haigla baasil, mis asub valla territooriumil Meegomäe külas.

Vallas on kümneid sotsiaalkortereid, mille seiskord on enamasti halb. Kortrite täpse olukorra kohta koostatakse eraldi ülevaade, eesmärgiks on mittevajalikust varast loobumine.

Sotsiaaltoetuste puhul lähtutakse erinevatest kordadest, sh valla eelarvest toetuste maksmise kord ja sotsiaaltoetuste määramise ja maksmise kord. Valla eelarvest makstakse järgmisi toetusi:

- lapse sünnitoetus ja kinkepakk;
- matusetoetus;
- esmakordselt kooli mineva lapse toetus;
- kooli lõpetamise toetus;
- jõulutoetus lastele;
- hooldekodu kohamaksu toetus.

Täiendavate nn vajaduspõhiste (sissetulekust sõltuvad) sotsiaaltoetuste liigid on:

- lasteaia-ja koolitoidu toetus;
- tervisega seotud kulude toetus;
- küttoetus;
- peretoetus;
- kriisitoetus;
- vältimatu sotsiaalabi;
- erakorraline toetus.

Teenuste arendamisel lähtutakse sotsiaalhoolekande seadusest, oluliseks on koostöö maakonnakeskuse Võru linnaga.

Peamised sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna väljakutsed on järgmised:

- elanikkonna vananemisest tulenev surve sotsiaal- ja tervishoiuvaldkonna teenustele;
- vajaduspõhiste sotsiaalteenuste edasiarendamine;
- koostöö Võru linna (ja teiste koostööpartneritega) teenuste osutamisel, võimalusel ühe uue kaasaegse sotsiaalhoolekandeesutuse loomine piirkonda;
- kaasaegse esmatasandi tervisekeskuse rajamine ning arendamine koostöös Võru linnaga;
- perearsti vastuvõtupunktide säilitamine piirkondades;
- SA Lõuna-Eesti Haigla poolt osutatava eriarstiabi teenuste säilimine piirkonnas;
- erivajadustega inimeste võimaluste parandamine.

5. Ettevõtlus ja turism

2018. aasta aprillis oli Maksu- ja Tolliameti andmetel Võru vallas kokku registreeritud enam kui tuhat ettevõtet, neist tegutsevad ehk töötajate või käibega 387 ettevõtet ning neist omakorda töötajatega 275 ettevõtet. Kokku oli valla ettevõtetes ca 2500 töökohta, mis tähendab, et arvestav osa valla tööealisest elanikkonnast on hõivatud väljaspool koduvalda. Kõige enam töötajatega ettevõtteid (57) tegutses töötleva tööstuse valdkonnas, mille töötajate arv (u 1200) moodustas 48% kõikidest töötajatest. Enam kui 20% (520 inimest) töötas tervishoiu ja sotsiaalhoolekande valdkonnas (AS Lõuna-Eesti Haigla asub valla territooriumil). Seoses asjaoluga, et Võru vallavalitsus asub Võru linnas, avaliku halduse tegevusalal töötajaid vallas ei ole. Ettevõtete ühe kuu kogukäive ulatus üle 21 miljoni euroni, sellest kolmveerand moodustas töötleva tööstuse ettevõtete käive. Palgad võrreldes Eesti keskmiste palkadega tegevusaladel olid üldjuhul oluliselt madalamad, v.a. töötleva tööstuse ja hariduse tegevusaladel (tabel 3).

Tabel 4. Ettevõtted tegevusalade lõikes Võruvallas töötajate arvu lõikes 04.2018 (Allikas: EMTA)

TEGEVUSALA	Keskmine palk Võru vallas	Keskmine palk Eestis	Juriidiliste isikute arv Võru vallas	Tegutsevate ettevõtete arv Võru vallas	Töötajatega ettevõtete arv Võru vallas	Ettevõtete käive Võru vallas (04.2018)	Töötajate arv Võru valla ettevõtetes
TÖÖTLEV TÖÖSTUS	1167	1218	105	66	57	15710331	1211
TERVISHOID JA SOTSIAALHOOLEKANNE	1183	1387	21	6	6	1171390	520
PÖLLUMAJANDUS, METSAMAJANDUS JA KALAPÜÜK	709	992	154	73	50	2027181	201
EHITUS	707	1147	117	61	48	514610	121
HARIDUS	1189	1248	39	7	5	30058	99
HULGI- JA JAEKAUBANDUS; MOOTORSÕIDUKITE JA MOOTORRATASTE REMONT VEONDUS JA LAONDUS	740	1124	106	50	34	844368	80
MAJUTUS JA TOITLUSTUS	650	1189	30	13	8	360023	54
MÄETÖÖSTUS	724	823	36	21	11	116130	49
MUUD TEENINDAVAD TEGEVUSED	958	1616	6	5	3	144696	48
KUNST, MEELELAHUTUS JA VABA AEG	491	944	93	12	12	37856	26
KUTSE-, TEADUS- JA TEHNIKAALANE TEGEVUS	918	1068	92	2	1	32207	22
HALDUS- JA ABITEGEVUSED	676	1432	70	24	14	130607	21
Tegevusala määramata	751	1086	55	16	7	71368	17
ELEKTRIENERGIA, GAASI, AURU JA KONDITSIONEERITUD ÕHUGA VARUSTAMINE	676	1218	33	7	3	33732	14
VEEVARUSTUS; KANALISATSIOON, JÄÄTME- JA SAASTEKÄITLUS	896	2634	6	4	4	81470	9
KINNISVARAALANE TEGEVUS	816	1221	7	4	4	19863	7
INFO JA SIDE	420	808	51	10	5	107756	6
INFO JA SIDE	1370	2092	18	6	3	91747	3
KOKKU		1 247	1 039	387	275	21 525 393	2 508

Töötleva tööstuse suurimad ettevõtted on seotud puidu töötlemisega. Vastavas sektoris on mitmeid Eesti ja lähiriikide võrdluses väga tugevaid ettevõtteid, kuhu käiakse tööle ka naaberomavalitsustest ja mujalt Eestist.

AS Graanul Invest avas 2014. a. ühe Euroopa suurima puitpelleti tootmise tehase Osula külas. Mõned aastad hiljem valmis ka koostootmisjaam. Samas külas asuv AS Toftan (ca 125 töötajat) saeveski on peale laienduse valmimist 2017. aastal suuruselt teine saeveski Eestis ja kolmas Baltikumis. Ettevõtetes on juurde loodud kümneid kõrgepalgalisi töökohti, valdav osa toodangust eksporditakse. Suureks puidutöötlemise ettevõtteks on ka nt Barrus AS (enam kui 200 töötajat, asub Verijärve külas). Väiksemaid sektori ettevõtteid on vallas kümneid.

Töötleva tööstuse ettevõtetest on vallas esindatud veel nt metallitööstus, mille suuremaks ettevõtteks on AS Raumeister Väimelas (enam kui 90 töötajat).

Töötleva tööstuse suur osakaal valla ettevõtluses tuleneb ühelt poolt asendist maakonnakeskuse rõngasvallana, teisalt on oluliseks ka teatud kohaliku ressursi (puit) olemasolu. Töötleva tööstuse arengut toetab ka Väimela alevikus asuv Võrumaa Kutsehariduskeskus ning sealne kompetentsikeskus Tsenter, kes pakub erinevaid teenuseid ka ettevõtetele.

Valdav osa ettevõtetest on vähem kui 10 töötajaga väikeettevõtted.

Vallas on ka mitu tööstus-ettevõtlusalala (Vastseliinas, Väimelas). Nt tegutsevad Vastseliina tööstusalal puidu- ja mööblitööstuse ettevõtted, tegutsevate ettevõtete kõrval on perspektiivi ka laiendusteks. Vastavatele aladele on koostatud detailplaneeringud ning infrastruktuuri väljaehitamiseks vajalikud ehitusprojektid.

Arvestatav osa valla ettevõtetest tegutseb ka põllumajanduse ja metsanduse sektoris, kokku on vastavas sektoris enam kui 50 ettevõtetet ning üle 200 töötajat.

Teenuste sektor on vallas arenenud suhteliselt tagasihoidlikult, töötajatega majutus- ja toitlustusasutusi oli vallas seisuga aprill 2018 11 ning need on enamasti suunatud kohalikule tarbijale.

Võru maakonna üheks oluliseks majandussektoriks on **turism**. Võru valla eripärast tulenevalt on aga turismi tähtsus valla piirkondades erinev. Endine Võru vald rõngasvallana on eelkõige maakonnakeskusega seotud nn elukeskkonna piirkond, endine Sõmerpalu vald aga tugev tööstuspiirkond. Sellest lähtuvalt on valla olulisemad turismiobjektid kaugemates piirkondades – nendeks on Vastseliina Piiskopilinnus ja Piusa külastuskeskus. Vastava kahe projekti edasiarendamine üle-eestilise ja ka rahvusvahelise külastussihtkohana on valla üks olulisemaid turismivaldkonna väljakutseid. Vallas paiknevate turismiobjektideks on veel nt Lasva veetorn ja August Teppo lõõtsamuuseum, lisaks on vallas mitmeid vaatamisväärsusi, mida turismimajanduses otseselt ei rakendata (nt Kirumpää linnuse varemed, mitmed

mõisahooned). Valla erinevates piirkondades on mitmeid turismitalusid ja puhkemajasid, suuremaid majutusasutusi vallas ei ole.

Turismi arendamise eeldusteks on valla looduslik keskkond, nt on valla väga palju looduslikke- (132) ning pais- ja tehisjärvi (58). Suuremad neist on Vagula, Tamula, Löödla ja Kirikumäe järv, mille kasutamine puhkeotstarbel (sh vastava taristu loomine) on üks arenguvõimalusi.

Lisaks on turismivaldkonnas oluliseks koostöö arendamine (sh maakonda hõlmava turismiklastriga) kogu piirkonna ühisel turundamisel. Üheks perspektiivseks koostööprojektiks on nt nn postitee, mis kulgeb mööda Vana-Võru maanteed.

6. Seotud organisatsioonid ning valla finantsvõimekus

Vallale kuuluvad kolm sihtasutust (SA) – SA Vastseliina Piiskopilinnus, SA Piusa ja SA Sõmerpalu Teenuskeskus. Vastavate SAde edasiarendamine on lähiaastatel üks valla olulistest ülesannetest. Lisaks on vald üks aktsionäridest ASis Võru Vesi, mis on peamine veeteenuse pakkuja valla erinevates piirkondades.

Vald on liige ka järgmistes organisatsioonides:

- SA Võrumaa Arenduskeskus
- MTÜ Võrumaa Partnerluskogu
- MTÜ Terve Võrumaa
- Värska Sanatoorium
- Võrumaa Omavalitsuste Liit
- MTÜ Kagu Ühistranspordikeskus
- OÜ Võru valla Veevärk

Võru vald moodustus viie erineva suuruse ja finantsvõimekusega omavalitsusüksuse liitumisel. Eelarvetes moodustas 36%-49% põhitegevuse tuludest üksikisiku tulumaksu laekumine, 23%-29% toetusfondi eraldis, 9%-17% tasandusfond ja 4%-12%% kaupade ja teenuste müük. Kulude jaotus oli ühtlasem, 54%-60% personalikulude ja u 26%-34% majandamiskulu. Põhitegevuse tuleml jäi omavalitsusüksustel vahemikku u 30-500 tuhat eurot, moodustades 3%-9% põhitegevuse tuludest.

Võru valla esimese tegevusaasta (2018) eelarve põhitegevuse tulud on u 14,5 miljonit eurot ja põhitegevuse kulud 14,2 miljonit eurot, põhitegevuse tuleml seega u 300 tuhat eurot. Maksutulud moodustavad poole eelarve tuludest, toetus- ja tasandusfond 6 miljonit eurot, tulud kaupade ja teenuste müügist ligi 1 miljon eurot ning kaevandamisõiguse tasu ja laekumine vee erikasutusest (ressursitasud) on mahus u 100 tuhat eurot. Kuludest 54% moodustavad personalikulud u 7,6 miljoni euroga, majandamiskulud on u 36% ehk u 5,1 miljonit eurot ning toetusi antakse 1,2 miljoni euro väärtuses. 2018. aasta alguses oli vallal võlakohustusi u 2,5 miljonit eurot ja likviidseid vahendeid 1 miljon eurot. Ehk valla netovõlakohustuse tase oli u 12%. Maksumaksjad moodustavad 41% elanikkonnast ja maksumaksja keskmine brutotulu on 8% madalam kui Eesti keskmine näitaja.

Tulumaksu laekumise kasv on perioodil 2011-2017 igal aastal ületanud Eesti keskmist palgakasvu, viimasel kahel aastal küll napilt. Samas on hakanud langema tööealise elanikkonna arvukus, valla põhitegevuse tulem on ühinemise järgselt väga tagasihoidlik ning väliskeskkonnast lähtub rahandusministeeriumi majandusprognoosi alusel jätkuvalt surve valla kulude kasvuks palgakasvu ja hindade kallinemise näol. Seetõttu on pikaajaliseks investeeringuvõimekuse saavutamiseks järgnevatel aastatel vajalik tegeleda põhitegevuse kulude ülevaatamise ning varade, kohustuste ja tegevuste optimeerimisega.

Omavalitsuse ühinemisleping ja arengukava koostamisel selginenud vajadused eeldavad investeeringuid oluliselt suuremas summas kui finantsvõimekus võimaldab. Sellest tulenevalt on tarvilik ühinemise järgne valdkondade rahastamise põhimõtete ülevaatamine, et kasvatada investeeringuvõimet omatulude arvelt. Investeeringuvõimele toetav on eesmärgi seadmine põhitegevuse tulude-kulude ülejäägi saavutamiseks määral, et põhitegevuse tulemi suhe tuludesse on suurem kui 16%. Sel juhul on maksimaalseks netovõlakooormuse ülempiiriks 100% põhitegevuse tuludest, 2018.a. algul on see suhe 2%. Eesmärgi saavutamisel avaneb võimalus laenude võtmisega viia ellu enam vajalikke investeeringuid. Samuti on soovitatav ära kasutada Euroopa Liidu ja siseriiklikke investeeringutoetusi.

Võru valla täpsem investeerimise strateegia määratakse eelarvestrateegias.